

Broedvogels van Boswachterij Sint Anthonis in 2020

Bas Hissel

Sovon-rapport 2020/52

Broedvogels van Boswachterij Sint Anthonis in 2020

Bas Hissel

Sovon-rapport 2020/52
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon 2020

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Wijze van citeren: Hissel B. 2020. Broedvogels van Boswachterij Sint Anthonis in 2020. Sovon-rapport 2020/52. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

ISSN-nummer: 2212 5027

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding	3
2. Beschrijving van het gebied.....	4
3. Werkwijze	6
3.1. Methode & veldwerk	6
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	6
3.3. Weers- en andere omstandigheden.....	7
3.4. Afwijkingen/foutendiscussie	8
4. Resultaten.....	9
4.1. SNL-beheertypen	10
4.2. Vergelijking met eerdere karteringen	12
4.3. Soortbesprekingen	14
5. Evaluatie	20
5.1. Sint Anthonisbos.....	20
5.2. Ullingse Bergen.....	20
5.3. Visdel	21
5.4. Conclusie	21
6. Literatuur	22
Bijlage 1. Verspreidingskaarten 2020	23

Samenvatting

In het voorjaar van 2020 is Boswachterij Sint Anthonis (861,6 ha) in opdracht van Staatsbosbeheer gekarteerd op broedvogels. Het onderzoeksgebied is gesitueerd in het oosten van de provincie Noord-Brabant, nabij het dorp Sint Anthonis. Het bestaat uit aaneengesloten stukken voormalig productiebos die worden afgewisseld met natte graslanden en open heidevelden met lokaal enkele zandverstuivingen en peelvennen, wat resulteert in een zeer variabel landschap.

Gedurende het broedseizoen zijn er vijf integrale bezoeken gebracht die ruim voor zonsopgang aanvingen. Expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht, maar enkele bezoeken zijn zo vroeg gestart dat er toch een beeld van nachtvogels zoals uilen en de Nachtzwaluw is ontstaan. In totaal is 131 uur en 35 minuten aan veldwerk besteed, waarmee de gemiddelde onderzoekintensiteit uitkomt op 9,2 min/ha.

Tijdens de inventarisaties werden 78 soorten waargenomen, waarvan 71 soorten integraal zijn gekarteerd en waarvan 64 territoria bezette in het onderzoeksgebied. Fazant, Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Tjiftjaf, Pimpelmees, Koolmees, Gaai, Ekster en Vink waren aanwezig maar zijn in opdracht niet gekarteerd. Daarnaast waren er nog 14 soorten aanwezig, waarvan territoria niet binnen de begrenzing van het onderzoeksgebied aanwezig waren. Van de aangetroffen broedvogelsoorten zijn er acht **opgenomen als 'kwetsbaar' in de Rode Lijst en acht als 'gevoelig'**.

Uit de kartering is gebleken dat de vogelstand in Sint Anthonis zich over het algemeen ontwikkelt conform de landelijke patronen. Door de lage dunningsfrequentie en het ouder worden van het bos namen veel bossoorten in aantal toe of blijven stabiel, met uitzondering van de Zomertortel die uit het Sint Anthonisbos is verdwenen. Enkele soorten die kenmerkend zijn voor open terrein lijken een punt van verzadiging te hebben bereikt waarbij de dichtheden op de Ullingse Bergen niet verder toenamen. Wel vonden vestigingen van deze soort plaats op nieuwe kapvlaktes in het Sint Anthonisbos. De randzones die ontstaan worden opgevuld door soorten die enig reliëf in de aaneengesloten stukken productiebos prefereren. Ondanks een extensieve begrazing lijkt de heide op de Ullingse Bergen en rondom het Peelven langzaam te vergrassen, wat resulteert in de afname van onder andere de Veldleeuwerik. Het biedt echter ook mogelijkheden voor soorten als Graspieper en Kwartel die lijken te profiteren van de vergassing.

Het Sint Anthonisbos kenmerkt zich door grote percelen droog productiebos.

1. Inleiding

In 2020 is Boswachterij Sint Anthonis (861,6 ha) in opdracht van Staatsbosbeheer gekarteerd op broedvogels. Deze kartering levert inzicht in de lokale avifauna door informatie te verzamelen over de aanwezigheid, verspreiding en aantallen van broedvogels. Het doel van de inventarisatie is tweeledig en dient 1) ter verantwoording voor het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL), waarin o.a. het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie, en 2) ten behoeve van de interne kwaliteitsbeoordelingen en beheerevaluaties van Staatsbosbeheer.

In dit rapport worden de resultaten van de vlakdekkende kartering beschreven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de ligging van de boswachterij en de verschillende landschapstypen die er terug te vinden zijn. Hoofdstuk 3 beschrijft de gebruikte methodiek voor zowel het inventarisatiewerk als de verwerking van de geregistreerde waarnemingen. Eveneens is een beschrijving van de weersomstandigheden opgenomen. Vervolgens worden in hoofdstuk 4 de resultaten beschreven en nader toegelicht. Daarnaast wordt ingegaan op de relaties tussen relevante SNL-beheertypen in de gebieden en de lokale avifauna, worden enkele vergelijkingen gemaakt met eerdere karteringen en zijn beschrijvingen opgenomen van verschillende kenmerkende soorten. In hoofdstuk 5 worden de bevindingen geëvalueerd en waar mogelijk gebiedsgerichte aanbevelingen gedaan met het oog op beheer.

De verspreidingskaarten per broedvogelsoort zijn bijgevoegd in bijlage 1, waarbij de soorten worden gepresenteerd volgens de systematiek van het International Ornithological Committee (IOC). Hier zijn eveneens de verspreidingskaarten van geregistreerde zoogdieren terug te vinden.

De inventarisatiewerkzaamheden in het veld werden uitgevoerd door Bas Hissel namens Sovon Vogelonderzoek Nederland. Hans Backx was de vaste contactpersoon bij Staatsbosbeheer. Petra Verburg was verantwoordelijk voor de begeleiding in de beginfase van het project, waarna André van Kleunen de begeleiding vanuit het Sovon-kantoor over heeft genomen. Sovon-collega's Vincent de Boer en André van Kleunen worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport en John van Betteray voor het verzorgen van de lay-out van de rapportage. Willem van Manen en André van Kleunen van Sovon en Hans Backx en Liesbeth van Oirschot-Beerens van Staatsbosbeheer voorzagen het concept van commentaar.

Open heidevelden met vliegdennen typeren het landschap van de Uilingse Bergen.

2. Beschrijving van het gebied

Het onderzoeksgebied Boswachterij Sint Anthonis is gesitueerd in Noordoost-Brabant, ten westen van het dorp Sint Anthonis en ten oosten van Landhorst (figuur 1). Te midden van weilanden en intensief gebruikte landbouwgronden ligt hier het licht glooiende bos- en heidegebied dat is opgebouwd uit de componenten Sint Anthonisbos, Ullingse Bergen, Visdel en het Peelven. Het gebied dankt haar glooiende karakter aan de situering op de noordoostelijke Peelrand, de landschapsgrens die door een combinatie van rivierduinen en stuifzandgronden eeuwenlang een waterscheiding vormde tussen de hoogvenen van de Peel en het Maasdal. Nog altijd is er een gradiënt aanwezig en is het noorden en westen van het gebied vrij vochtig met een venige bodem, terwijl het zuiden en westen droger is met de bijbehorende grovere zandgronden. De hoogteverschillen in het landschap zijn ontstaan uit oude stuifzandduinen en zijn tot op de dag van vandaag zichtbaar.

Het overgrote deel van het onderzoeksgebied beslaat het Sint Anthonisbos. Dit bos stamt uit de tijd van de intensieve bosbouw en werd vanaf de 19e eeuw aangeplant met voornamelijk grove den. Het diende als productiebos voor hout dat gebruikt werd in de Limburgse mijnbouw. Zo werd het dennenhout onder andere gebruikt voor het stutten van de gangen van de Laura-mijn in Eijgelshoven. Na het sluiten van de mijnen verloor het bos zijn functie en begon Staatsbosbeheer met de aanplant van een diversiteit aan naaldbomen zoals Corsicaanse den, sitka- en douglasspar en lariks. Later volgden beuk, zomer- en Amerikaanse eik, berk, esdoorn, tamme kastanje en lijsterbes, en ontstond de lappendeken van oud en jong loof-, naald- en gemengd bos zoals dat tegenwoordig in het Sint Anthonisbos te vinden is.

Als onderdeel van het reguliere bosbeheer worden na selectieve kap nog altijd periodiek bomen aangeplant ter verjonging van het bos. De kapvlaktes die hierbij ontstaan dragen bij aan gradiënten in het bos en overgangszones die door allerlei planten en diersoorten kunnen worden benut.

Centraal in de noordoostzijde van het onderzoeksgebied ligt het droge heidegebied de Ullingse Bergen, een relict uit het Peelverleden van Sint Anthonis. Het landschap kenmerkt zich door heidevegetatie zoals struikheide, struis- en buntgras, brem en verscheidene haarmossen, maar ook jeneverbesstruwelen en legio vliegdennen. Rond 1930 was dit gebied open en bestond het voornamelijk uit stuifzandvlaktes, maar mede als gevolg van stikstofdepositie zijn de zandvlaktes tegenwoordig vrijwel volledig dichtgegroeid met buntgras en haarmos op een paar vlakken na. Door middel van plaggen en de inzet van grazers in de vorm van Kempische heideschape en Schotse Hooglanders wordt gepoogd om vergrassing en verbossing in te tomen.

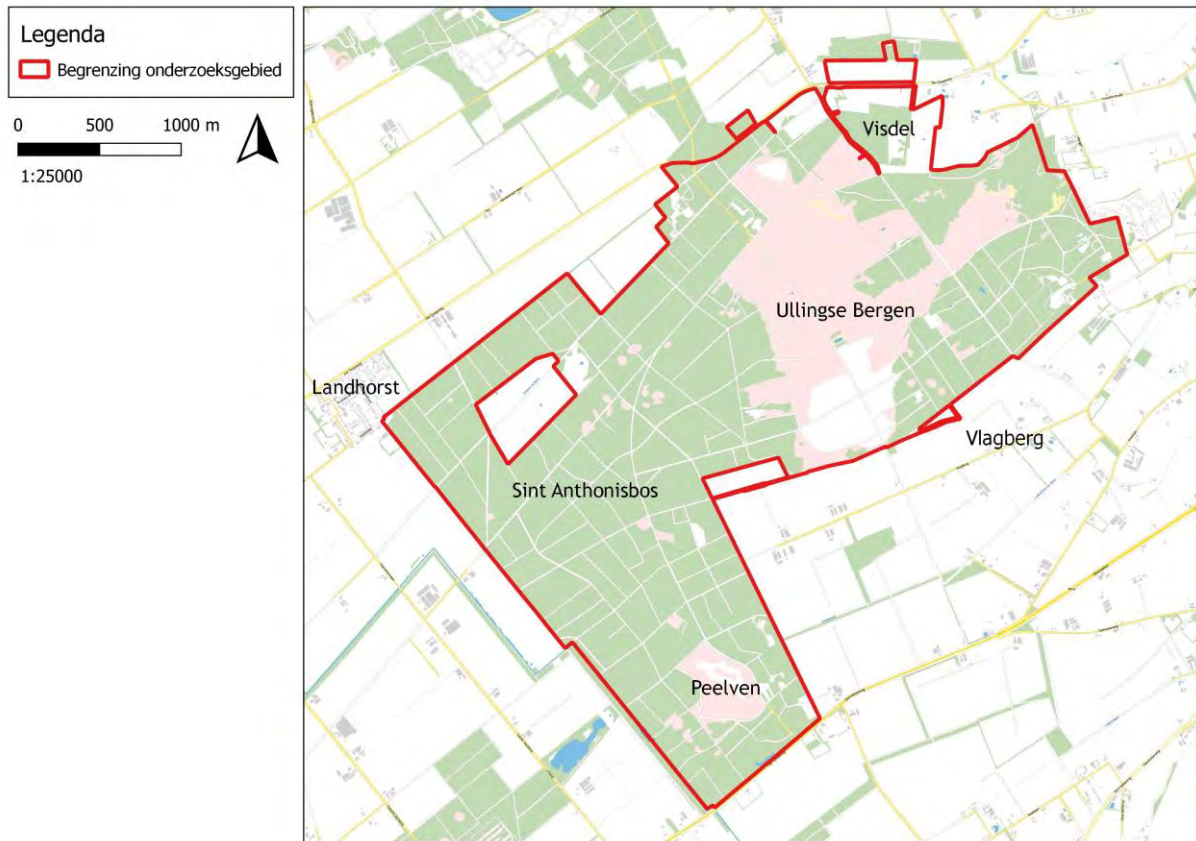
Het meest noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied draagt de naam Visdel en wordt getypeerd door een natter karakter en een venige bodem die het resultaat zijn van een gestagneerde afwatering. Het mozaïek van elzenbroekbossen met greppels en rabatten, moerassen en natte, schrale graslanden met sloten, braam- en wilgenstruwelen en wat riet vormt hier een contrast met de nabijgelegen drogere terreinen.

Open water is uiterst schaars in het gebied, zeker in de droge delen. Naast enkele poelen en vennen op de Ullingse Bergen is in de zuidelijke punt van het onderzoeksgebied het Peelven te vinden. Dit ondiepe ven ligt in een laagte in een open heidevlakte met verspreid een aantal berken en grove dennen, en kwam tijdens het voorjaar droog te staan. Dat dit gebied langzaam verdroogd is te zien aan de struikheide en het pijpenstrootje dat aan terrein wint en het ven koloniseren.

De combinatie van deze verschillende biotopen resulteert in het sterk afwisselend en dynamisch landschap dat Sint Anthonis karakteriseert.

In het zuiden van Sint Anthonis ligt een Peelven dat gedurende het voorjaar droog kwam te staan.

Figuur 1. Overzicht van het gekarteerde gebied met toponiemen.

In Visdel is het terrein nat en zijn vochtige graslanden en broekbossen terug te vinden.

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (BMP) (Vergeer *et al.* 2016). Deze methode behelst het meermaals in het voorjaar systematisch aflopen van het onderzoeksgebied waarbij alle terreindelen goed worden bestreken en waarbij een selectie van relevante soorten in kaart wordt gebracht. In opdracht zijn de meeste aanwezige broedvogelsoorten gekarteerd, met uitzondering van enkele algemene soorten, te weten: Fazant, Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Tjiftjaf, Pimpelmees, Koolmees, Gaai, Ekster en Vink.

De BMP-werkwijze is gericht op het registreren van territorium-indicerende waarnemingen zoals zang, balts en alarmroepen, waarbij veel aandacht uitgaat naar uitsluitende waarnemingen. Dit zijn waarnemingen van twee tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. In het geval van zeldzame soorten en soorten met grote, overlappende territoria wordt geprobeerd een zo hoog mogelijke (nestindicatieve) broedcode te verzamelen en de nestplaats zo nauwkeurig mogelijk te lokaliseren. Dit om de kans te verkleinen dat niet-broedvogels worden meegeteld en moeilijk te karteren soorten worden over- of onderteld. Bij roofvogels worden nesten gezocht wanneer de terreingesteldheid dit toelaat.

Aan het onderzoeksgebied zijn vijf integrale bezoekrondes gebracht in de periode februari-juni (tabel 1) die doorgaans een uur voor zonsopgang aanvingen. Gezien het grote oppervlak van het totale terrein (861,6 ha) is het opgesplitst in vier deelgebieden van zo'n 220 ha, die allemaal vijf keer bezocht zijn. In totaal werden 20 bezoeken gebracht aan Sint Anthonis. Expliciete nachtbezoeken zijn niet uitgevoerd, maar een aantal bezoeken zijn zo vroeg gestart dat er toch een indruk van nachtactieve soorten is ontstaan. Indien aanwezig zijn deze soorten daarom wel in de soortenlijst en besprekingen opgenomen. In totaal is 131 uur en 35 minuten aan veldwerk gespendeerd, wat neerkomt op een gemiddelde onderzoeksintensiteit van 9,2 min/ha. Een redelijke onderzoeksintensiteit voor een gebied dat bestaat uit grote, aaneengesloten bospercelen en open heide. Waar mogelijk werd gefietst tijdens het veldwerk en om een volledige dekking te waarborgen werd aanvullend stukken gelopen.

Tabel 1. Data en tijden van de bezoeken aan Sint Anthonis in 2020.

Datum	Ronde	Deel	Bezoektype	Starttijd	Eindtijd	Bezoekduur
29-02	1	25%	Zonop	07:05	13:35	06:30
02-03	1	25%	Zonop	07:00	13:30	06:30
03-03	1	25%	Zonop	07:10	13:50	06:40
04-03	1	25%	Zonop	07:00	13:25	06:25
18-03	2	25%	Zonop	06:15	12:45	06:30
20-03	2	25%	Zonop	06:30	12:55	06:25
25-03	2	30%	Zonop	06:05	13:10	07:05
27-03	2	20%	Zonop	06:00	13:15	07:15
17-04	3	25%	Zonop	06:20	12:30	06:10
20-04	3	30%	Zonop	06:00	13:20	07:20
21-04	3	25%	Zonop	06:00	12:15	06:15
22-04	3	20%	Zonop	05:35	12:15	06:40
12-05	4	25%	Zonop	05:00	11:00	06:00
13-05	4	30%	Zonop	05:00	12:00	07:00
14-05	4	20%	Zonop	05:00	12:00	07:00
18-05	4	25%	Zonop	04:50	10:40	05:50
08-06	5	25%	Zonop	04:40	11:10	06:30
09-06	5	30%	Zonop	04:10	11:10	07:00
11-06	5	20%	Zonop	04:20	11:20	07:00
15-06	5	25%	Zonop	04:20	09:50	05:30

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet in de app Avimap, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd, inclusief de door de waarnemer afgelegde route. Na afloop zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die licht afwijken van de standaard

BMP-criteria vanwege het kleinere aantal bezoeken (5 i.p.v. 8). De stippen op de verspreidingskaarten zijn de locaties van waarnemingen met de hoogste broedcode of in andere gevallen de laatste meetellende waarneming binnen de geïnterpreteerde territoria.

Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer in het veld en het samenvoegen van de waarnemingen van verschillende deelgebieden. De waarnemingen in de vier deelgebieden in Sint Anthonis zijn zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden.

Plaatselijk zijn door de afwisseling tussen eigendommen van Staatsbosbeheer en derden territoria buiten de grenzen van het onderzoeksgebied gesitueerd. De uiteindelijke territoria zijn niet opgeteld bij de totalen, maar wel zichtbaar op de soortkaarten (zie bijlage 1).

Open naaldbossen komen veelvuldig voor in het Sint Anthonisbos.

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden zoals neerslag, lage temperaturen en harde wind (>4 Bft) kunnen leiden tot een lagere trefkans voor bepaalde soorten. Daarnaast neemt territoriale activiteit bij hoge temperaturen later op de dag ook af. Vandaar dat gepoogd is deze suboptimale omstandigheden te vermijden en werd het veldwerk doorgaans uitgevoerd in de vroege ochtend bij warm en zonnig weer, de meest gunstige condities voor het inventariseren van broedvogels. Tabel 2 geeft een globale indruk van de weersomstandigheden gedurende het broedseizoen van 2020.

Tabel 2. De gemiddelde temperatuur, het aantal zonuren en de hoeveelheid neerslag in de periode maart-juni op basis van data van het KNMI (De Bilt). Ref staat voor langjarig gemiddelde 1981-2010.

	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2020	Ref	2020	Ref	2020	Ref
Maart	6,8	6,2	194	125	51	68
April	11,1	9,2	287	174	11	42
Mei	13,1	13,1	324	213	15	61
Juni	17,5	15,6	232	201	84	68

Maart 2020 was vrij zacht en droeg daarmee bij aan een zeer zachte winter (Hellmanngetal 0,1). De - op 2014 na - zachtste winter ooit gemeten. De maand verliep relatief droog en zeer zonnig, maar kende daarbij een duidelijke tweedeling. De eerste twee weken waren net als februari zacht en wisselvallig met regelmatig veel wind. Vanaf de 15^e kregen hogedrukgebieden de overhand, met nog steeds regelmatig veel wind. Vanaf de 21^e kwamen met regelmaat lagere temperaturen met nachtvorst voor, ondanks het zeer zonnige karakter gedurende de dag. Maart was dit jaar droger dan het langjarige gemiddelde, met neerslag die voornamelijk in de zuidelijke helft van Nederland viel. In de tweede helft van de maand viel in het hele land nauwelijks neerslag van betekenis.

April 2020 was zeer zacht, zeer warm en kende een recordaantal zonuren. De maand kwam op een 6^e plaats in de lijst van zachtste aprilmaanden sinds 1901. De eerste dagen van de maand was er nog nachtvorst, maar vanaf de 4^e stegen de temperaturen en op 8 april werd in het zuiden van het land (EII, LB) de eerste zomerse dag (+25 °C) geregistreerd. Vanaf 13 april kreeg Nederland te maken met een noordelijke stroming waardoor de temperaturen daalden, gevolgd door een oostelijke stroming tussen 16 en 23 april. Het bleef echter zeer zonnig. De temperaturen stegen in het zuiden regelmatig tot rond de 20 °C, maar in het noordelijk kustgebied bleef het fris met soms slechts 12 °C. Pas na 28 april viel er weer enige neerslag, terwijl het landelijk neerslagtekort (neerslag minus verdamping vanaf 1 april) toen al was opgelopen tot 79 mm. Ruim boven het record-droge jaar 1976.

Mei 2020 kende een normale temperatuur en was zeer zonnig en zeer droog. De maand begon wisselvallig, waarbij warmere en drogere perioden elkaar afwisselden. Tussen 11 en 14 mei steeg de temperatuur in het noordelijke kustgebied niet boven de 11 °C. Later kreeg zonnig en droog weer echter de overhand. Mei kende ook met regelmaat perioden met veel wind. Een beeld dat terug bleef keren gedurende het voorjaar. Door de vrijwel afwezige neerslag (Landelijk viel slechts 15 mm.) nam het neerslagtekort verder toe tot een recordwaarde van 162 mm aan het einde van de maand. Normaal is **deze waarde eind mei zo'n 55 mm.**

Juni 2020 was zeer warm, zeer zonnig en nat. De maand begon warm, maar tussen 3 en 10 juni bleven de temperaturen in een wisselvallige periode lager dan normaal. Langs de kust bij Wijk aan Zee (NH) **daalde de temperatuur op 10 juni bij helder weer en een noordenwind 's nachts bijvoorbeeld tot 3,4 °C.** In de periode daarna bleef het weer wisselvallig met warmere temperaturen. Na de 22^e brak een periode aan met warm en zonnig zomerweer, met op 26 juni de eerste tropische dag (+30 °C) van het jaar. Na twee droge maanden was juni natter dan gemiddeld. De neerslag was echter wel ongelijk verdeeld door het buiige karakter. Op 16 en 17 juni viel plaatselijk 80 mm regen en op 26 juni viel in Volkel (NB) zelfs 87 mm. Ondanks de natte maand was het neerslagtekort vrijwel overal nog beduidend groter dan normaal. In termen van het tekort is er weinig veranderd ten opzichte van de situatie van eind mei. **Landelijk bedroeg het neerslagtekort eind juni, gemiddeld genomen, zo'n 180 mm en er is dus op veel plaatsen nog steeds sprake van droogte**

3.4. Afwijkingen/foutendiscussie

Tijdens de veldbezoeken waren de weersomstandigheden over het algemeen goed. De inventarisaties werden uitgevoerd bij zonnig of (licht) bewolkt weer. Het dynamische weer in het voorjaar resulteerde zo nu en dan in wat lichte neerslag, wind en mistige ochtenden wat mogelijk van invloed is geweest op het aantal zichtwaarnemingen, maar naar verwachting maakt dit de foutenmarge in 2020 niet groter dan in andere jaren. Wel is het mogelijk dat sommige soorten vanwege de warme en droge omstandigheden snel na aankomst overgingen tot eileg, wat de zangpiek bekort heeft en heeft geresulteerd in een lager aantal territoria dan er daadwerkelijk aanwezig waren.

Doordat er beperkt bezoeken zijn uitgevoerd in het vroege voorjaar en het begin van de zomer is het niet onwaarschijnlijk dat territoria gemist zijn van soorten die dan hun piek in territoriale activiteit beleven. Doordat nachtbezoeken ontbreken zullen nachtactieve soorten, zoals uilen en rallen zijn onderteld.

4. Resultaten

Tijdens de kartering van Sint Anthonis werden in totaal 78 soorten waargenomen, waarvan er 64 konden worden vastgesteld als broedvogel. 71 soorten werden integraal gekarteerd (tabel 3) en in opdracht zijn de volgende tien algemene broedvogelsoorten niet geïnventariseerd: Fazant, Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Tjiftjaf, Pimpelmees, Koolmees, Gaai, Ekster en Vink. Deze soorten waren echter wel als broedvogel aanwezig.

Van de 78 soorten staan er 16 op de Rode Lijst (van Kleunen *et al.* 2017). Twee hebben de status 'bedreigd', acht 'kwetsbaar' en acht 'gevoelig'. De vijf meest algemene, gekarteerde soorten in Sint Anthonis waren Zwartkop (174), Grote Bonte Specht (141), Boomkruiper (130), Boompieper (116) en Kuifmees (111).

Tabel 3. Broedvogels van Sint Anthonis in 2020 met waar relevant de Rode Lijst-status (van Kleunen *et al.*, 2017); GE = Gevoelig, KW = Kwetsbaar, BE = Bedreigd, EB = Ernstig Bedreigd. *Enkele soorten zijn wel binnen de gebiedsgrenzen waargenomen, maar hebben territoria buiten de begrenzing. Deze zijn aangegeven met een 0. Ng= niet geteld, maar aanwezig als broedvogel.

Soort	Territoria	Rode Lijst	Soort	Territoria	Rode Lijst
Grauwe Gans	5		Tjiftjaf	Ng	
Nijlgans	0		Fitis	97	
Wilde Eend	4		Kleine Karekiet	2	
Kwartel	3		Bosrietzanger	11	
Sperwer	5		Spotvogel	1	GE
Havik	5		Sprinkhaanzanger	2	
Buizerd	9		Zwartkop	174	
Meerkoet	0		Tuinfluitter	16	
Wulp	0	KW	Grasmus	13	
Houtduif	Ng		Vuurgoudhaan	7	
Holenduif	10		Goudhaan	80	
Turkse Tortel	1		Boomklever	81	
Koekoek	4	KW	Boomkruiper	130	
Kerkuil	0		Winterkoning	Ng	
Steenuil	0	KW	Spreeuw	34	
Ransuil	1	KW	Merel	90	
Nachtzwaluw	19		Kramsvogel	0	GE
Middelste Bonte Specht	0		Zanglijster	53	
Kleine Bonte Specht	11		Grote Lijster	14	KW
Grote Bonte Specht	141		Grauwe Vliegenvanger	16	GE
Zwarte Specht	5		Roodborst	Ng	
Groene Specht	8		Bonte Vliegenvanger	19	
Torenavalk	0	KW	Gekraagde Roodstaart	106	
Boomvalk	0	KW	Paapje	0	BE
Klapekster	0	VN	Roodborsttapuit	35	
Wielewaal	1	KW	Tapuit	0	BE
Gaai	Ng		Heggenmus	13	
Ekster	Ng		Witte Kwikstaart	5	
Kauw	4		Graspieper	10	GE
Zwarte Kraai	34		Boompieper	116	
Raaf	0	GE	Vink	Ng	
Pimpelmees	Ng		Appelvink	48	
Koolmees	Ng		Goudvink	36	
Zwarte Mees	23	GE	Groenling	33	
Kuifmees	111		Kneu	22	GE
Matkop	22	GE	Kruisbek	6	
Boomleeuwerik	30		Putter	18	
Veldleeuwerik	8	GE	Geelgors	8	
Staartmees	29		Rietgors	0	

Naast vogels zijn er ook zoogdieren waargenomen in Sint Anthonis. De soortenkaarten hiervan zijn opgenomen in de bijlage. Verspreid over het gebied werden negen waarnemingen van Hazen opgetekend, drie van Konijnen, negen van Eekhoorns, drie van Vossen, 77 van Reeën, twee van Dassen en één van een Kat en een Boommarter. Op 2 maart werd een dode Das gevonden op een zandpad in de buurt van de Gemertseweg (N272). Ondanks dat er geen zichtbaar trauma gevonden werd, is het niet ondenkbaar dat het dier is aangereden op de weg. Op dezelfde ochtend werd in alle vroegte een Boommarter gezien toen deze een zandpad overstak ten Zuiden van het Peelven.

4.1. SNL-beheertypen

In figuur 2 is de verspreiding van SNL-beheertypen weergegeven en in tabel 4 staan de beheertypen met de kwalificerende vogelsoorten. In het algemeen zijn minder kwalificerende soorten aangetroffen naarmate de oppervlakte van het SNL-pakket kleiner was.

Figuur 2. SNL-beheertypen in Sint Anthonis.

Tabel 4. SNL-beheertypen van de gekarteerde gebieden met de aanwezige kwalificerende vogelsoorten en het corresponderende aantal territoria. Beheertypen waarvoor geen kwalificerende vogelsoorten zijn aangewezen, zijn niet in de tabel opgenomen.

Beheertype		Soort	Aantal
N06.04	Vochtige heide	Roodborsttapuit	2
N07.01	Droge heide	Boomleeuwerik	21
		Veldleeuwerik	8
		Roodborsttapuit	26
N14.02	Hoog- en laagveenbos	Grote Bonte Specht	2
		Wielewaal	1
		Boomkruiper	4
N15.02	Dennen-, eiken- en beukenbos	Boomleeuwerik	1
		Boomklever	8
		Appelvink	5
N16.03	Droog bos met productie	Kleine Bonte Specht	9
		Zwarte Specht	4
		Groene Specht	5
		Boomleeuwerik	6
		Vuurgoudhaan	6
		Boomklever	68
		Appelvink	36
N16.04	Vochtig bos met productie	Grote Bonte Specht	1
		Boomklever	1
		Appelvink	1

Op de Uilingse Bergen zijn droge en natte heidevelden en zandverstuivingen te vinden.

4.2. Vergelijking met eerdere karteringen

Vergelijkingsmateriaal bestaat in de vorm van een broedvogelkarteringen uit 2004 (van Manen, 2004) en 2014 (van Groen & van den Bergh, 2014). Deze karteringen zijn vergeleken met de situatie in 2020. Tijdens de drie karteringen is gewerkt met een vrijwel identieke gebiedsbegrenzing. Echter zijn er wel verschillende bezoekschema's aangehouden, waarmee rekening gehouden dient te worden bij het interpreteren van de vergelijkingen. Tabel 5 geeft voor de overeenkomende telgebieden het aantal vastgestelde territoria in 2004, 2014 en 2020, welke de veranderingen in de lokale avifauna weergeven.

Tabel 5. Veranderingen in de broedvogelbevolking van Sint Anthonis in 2004, 2014 en 2020.

Soort	2004	2014	2020	Soort	2004	2014	2020
Grauwe Gans	0	1	5	Fluiter	2	1	0
Nijlgans	1	1	0	Fitis	x	x	97
Wilde Eend	3	0	4	Rietzanger	1	0	0
Patrijs	1	0	0	Kleine Karekiet	6	6	2
Kwartel	1	0	3	Bosrietzanger	2	6	11
Wespendief	2	2	0	Spotvogel	0	0	1
Sperwer	6	3	5	Sprinkhaanzanger	1	0	2
Havik	6	5	5	Zwartkop	94	208	174
Buizerd	11	8	9	Tuinfluiter	26	40	16
Waterral	1	0	0	Grasmus	4	11	13
Wulp	1	1	0	Vuurgoudhaan	4	2	6
Houtsnip	0	3	0	Goudhaan	x	230	80
Holenduif	12	15	10	Boomklever	9	48	81
Zomertortel	17	19	0	Boomkruiper	70	285	130
Turkse Tortel	2	0	1	Spreeuw	x	19	34
Koekoek	2	10	4	Merel	x	x	90
Bosuil	5	1	0	Zanglijster	40	196	53
Ransuil	7	0	1	Grote Lijster	10	12	14
Nachtzwaluw	5	2	19	Grauwe Vliegenvanger	20	4	16
Draaihals	0	1	0	Bonte Vliegenvanger	13	32	19
Kleine Bonte Specht	5	3	11	Gekraagde Roodstaart	79	74	106
Grote Bonte Specht	75	191	141	Roodborsttapuit	19	9	35
Zwarte Specht	4	4	5	Heggenmus	19	135	13
Groene Specht	7	5	8	Witte Kwikstaart	x	0	5
Torenvalk	1	0	0	Graspieper	14	1	10
Boomvalk	0	1	0	Boompieper	86	168	116
Wielewaal	6	1	1	Appelvink	5	96	48
Kauw	15	0	4	Goudvink	4	87	36
Zwarte Kraai	36	x	34	Groenling	x	84	33
Zwarte Mees	x	358	23	Kneu	8	20	22
Kuifmees	93	480	111	Kruisbek	0	0	6
Matkop	49	17	22	Putter	0	18	18
Boomleeuwerik	15	14	30	Geelgors	3	14	8
Veldleeuwerik	31	21	8	Rietgors	0	1	0
Staartmees	44	196	29				

Bij het maken van een vergelijking moet rekening gehouden worden met methodologische verschillen en verschillen tussen waarnemers. Waarnemerseffecten kunnen ontstaan door verschillen in de mate van ervaring en expertise tussen waarnemers en ook de algemene inventarisatiewerkwijze waarbij sommige tellers wat conservatiever zullen zijn dan anderen. In de meeste gevallen lijken de verschillen die ontstaan door waarnemerseffecten echter mee te vallen en ondergeschikt te zijn aan grote veranderingen die de broedvogelbevolking ondergaat. Wanneer de verschillen een reëel aantalsverloop overstijgen, dan wordt daarvan melding gemaakt in de soortbeschrijvingen.

Het is gepast om een opmerking te wijden aan het verloop van een aantal soorten in de periode 2004-2014-2020. Bij de gemaakte vergelijking zijn een aantal grote verschillen aan het licht gekomen die naar alle waarschijnlijk niet enkel te wijten zijn aan het natuurlijk verloop in de broedvogelstand (landelijke trends) en die daardoor vragen om een verklaring.

Het betreft hoofdzakelijk een reeks omnipresente soorten die veelal erg vocaal zijn en daarmee soms lastig nauwkeurig in kaart te brengen. Het is niet ongebruikelijk dat in grote gebieden de totale aantallen van Grote Bonte Specht, Boompieper, Zwartkop, Kuifmees en Boomkruiper van jaar tot jaar wat uiteen lopen. In Sint Anthonis hebben deze verschillen echter extreme vormen aangenomen en worden ze ook teruggevonden bij soorten waar dit minder gebruikelijk is. Zo liep het aantal Heggenmus-territoria van 19 naar 143 en vervolgens in zes jaar tijd weer terug naar 14, terwijl de soort op landelijk niveau een lichte daling laat zien. Zanglijster ging van 41 naar 202 naar 53, terwijl die soort een redelijk stabiele trend kent. Staartmees ging van 44 naar 199 naar 29 terwijl deze soort over 16 jaar een duidelijke dalende lijn laat zien. Kuifmees ging van 93 naar 481 naar 111, Goudhaan kelderde terwijl ze landelijk in de lift zitten van 231 naar 80 territoria en Zwarte Mees van 293 naar 23.

Het vermoeden heerst dat deze buitenproportionele fluctuaties het gevolg zijn van onzuiverheden in de telmethodiek of de clustering van de data. Bij de kartering door Van der Goes en Groot (2014) is gewerkt volgens de BMP-methodiek van Sovon (2011) en is gewerkt met een in eigen beheer gemaakt clusterprogramma waarvoor de clustercriteria van Sovon (2011) gebruikt zijn. Deze methodiek wijkt niet noemenswaardig af van de in 2004 en 2020 gebruikte telmethode en ook de clustering zou dezelfde resultaten op moeten leveren. Naar alle waarschijnlijkheid zijn de grote verschillen veroorzaakt door een zeer sterk waarnemerseffect waarbij het inventariseren van een aantal soorten en het interpreteren van waarnemingen in het veld op een sterk afwijkende wijze heeft plaatsgevonden. Het is daardoor erg lastig om harde conclusies te trekken over de veranderingen in de broedvogelpopulatie in Sint Anthonis en bij voorkeur wordt gekeken naar de ontwikkelingen tussen de kartering van 2004 en 2020.

Open water is schaars in Sint Anthonis en met name te vinden in de Ullingse Bergen.

4.3. Soortbesprekingen

In deze paragraaf worden enkele schaarse en zeldzame soorten besproken. Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de bevindingen van karakteristieke SNL-soorten voor Sint Anthonis of soorten die een opvallende ontwikkeling hebben doorgemaakt.

Nijlgans, N=0

De Nijlgans was zowel in 2004 als 2014 met één territorium vertegenwoordigd. Ondanks dat in 2020 tijdens meerdere bezoeken losse individuen of paren werden geregistreerd heeft dit niet in een territorium geresulteerd.

Wespendief, N=0

In tegenstelling tot 2004 en 2014, waarin twee territoria van de Wespendief werden vastgesteld, werd er in 2020 geen enkele waarneming van deze soort gedaan. Het laatste bezoek aan Sint Anthonis dit jaar viel halverwege juni, wat aan de vroege kant is om deze soort zorgvuldig in kaart te brengen. De voorjaarsbalts is daarnaast kort en sommige jaren zelfs vrijwel ontbrekend. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat ze dit jaar gemist zijn in plaats van dat ze verdwenen zijn.

Wulp (KW), N=0

Op 3 maart werd de balts van de Wulp gehoord boven een akker nabij Landhorst. Dit was een enkele waarneming voor de datumgrens van 15 maart, waardoor het niet resulteerde in een territorium. Op 25 maart werd een baltsende Wulp gehoord in het zuiden van de Ullingse Bergen. Het bleef echter bij deze enkele waarneming ondanks dat bij vervolfbezoeken extra aandacht aan deze soort werd besteed, waardoor een tweede waarneming die nodig is om tot een territorium uit te komen ontbreekt. Zowel in 2004 als 2014 werd wel een territorium vastgesteld op vrijwel dezelfde locatie op de Ullingse Bergen. Mogelijk is het territorium dus gemist of heeft het paar zich verderop in het agrarisch gebied ten zuiden van Sint Anthonis gevestigd.

Zomertortel (KW), N=0

De landelijke teloorgang van de Zomertortel startte in de twintigste eeuw, maar de afgelopen jaren lijkt deze kwetsbare Rode Lijstsoort echt aan haar zwanenzang te zijn begonnen. Nadat het aantal territoria tussen 2004 en 2014 toenam van 17 naar 19 lijkt de soort in 2020 compleet te zijn verdwenen uit Sint Anthonis en werd er dit seizoen niet één Zomertortel waargenomen in het gebied.

Koekoek (KW), N=4

Van deze kwetsbare Rode Lijstsoort werden vier territoria vastgesteld. De territoria op de Ullingse Bergen en nabij het Peelven komen overeen met territoria uit 2004 en 2014, en de twee stippen nabij Visdel overlappen met die uit 2014. De soort lijkt daarmee stabiele territoria bezet te hebben in Sint Anthonis. Ondanks dat de **Koekoek sinds begin jaren '90 aan terrein verlies in Nederland lijkt de** afname de afgelopen twintig jaar matig te zijn. Het verloop van de Koekoek-stand in Sint Anthonis laat echter een ander verloop zien met een verdubbeling ten opzichte van 2004. De piek van tien territoria in 2014 blijft daarbij moeilijk te verklaren. Deze werd destijds toegeschreven aan een respons op de sterkte toename van potentiële waardvogels zoals de Heggenmus, waarvan de aantallen verzevenvoudigd zouden zijn. Hier lijkt echter sprake te zijn van een verschil in inventarisatiemethodiek, waardoor dat de aantallen territoria van verschillende soorten erg hoog zijn in 2014. Mogelijk is dit ook bij de Koekoek het geval geweest, want een dichtheid van tien territoria in 861 ha is extreem hoog in dit type terrein. **Daarnaast blijft het een lastig te inventariseren soort doordat de mannetjes 's ochtends lang blijven** zingen en daarbij verschillende zangposten gebruiken. Overtellingen zijn dan niet ongebruikelijk.

Steenuil (KW), N=0

Ten noorden van De Quayweg werd op 27 maart de balts van een Steenuil gehoord, vanaf een paaltje dat op de gebiedsbegrenzing staat. Waarschijnlijk ligt het daadwerkelijke territorium ergens op het terrein van de boerderij en worden de weilanden binnen de begrenzing gebruikt om te foerageren.

Ransuil (KW), N=1

Tijdens een extra vroeg bezoek op 15 juni werd een groep bedelende juveniele Ransuilen gevonden in de door de soort geprefereerde naaldbossen. Later op de ochtend werd de regio waarin de bedelroepen te horen waren afgezocht op braakballen en oude nesten van Zwarte Kraai en Ekster gezien de Ransuil deze graag hergebruikt. Een bezet nest werd echter niet gevonden. Het verloop van deze soort is niet representatief doordat er in 2004 nacht- en avondbezoeken gebracht zijn en in 2014 en 2020 niet.

De Steenuil bezette een territorium net buiten het onderzoeksgebied.

Oehoe (GE), N=0

Ondanks dat de Oehoe aan terrein wint in Nederland en er in recente jaren (mogelijke) broedgevallen in Sint Anthonis zijn geconstateerd, werden in 2020 geen sporen van de aanwezigheid van deze charismatische soort gevonden. Bevindingen van de Oehoe-werkgroep onderschrijven deze afwezigheid.

Nachtzwaluw, N=19

Sint Anthonis biedt met haar open heidevlaktes, zandverstuivingen en aangrenzende naaldbossen een optimaal biotoop voor Nachtzwaluwen. Sinds 1990 vertoont de soort een sterke toename in Nederland, wat deed vermoeden dat de aantallen in Sint Anthonis ook hoger zouden uitkomen. Daarom zijn er een aantal extra vroege ochtendbezoeken gebracht waarbij de potentiële locaties voor Nachtzwaluwen snel met de fiets afgegaan werden. Dit heeft geresulteerd in 19 territoria. Een fikse toename ten opzichte van de vijf territoria in 2004, maar wel in lijn met de landelijke trend en vergelijkbare gebieden als de Boshover- en Weerterheide en de Hoge Veluwe. De twee territoria uit 2014 zijn mogelijk te wijten aan afwijkende bezoektijden. De grote open plekken in Sint Anthonis lijken aardig verzadigd te zijn want zelfs in kleine vakjes dennenaanplant midden in het bos werden baltsende paren teruggevonden.

Middelste Bonte Specht, N=0

Het seizoen werd gestart met goede hoop op de vestiging van de Middelste Bonte Specht, gezien de soort als broedvogel sinds 2005 sterk in aantal toeneemt en vanuit het oosten ons land koloniseert. Ondanks de extra aandacht voor deze soort werd slechts één foeragerend individu waargenomen in een stuk jong beukenbos op 18 maart waardoor er geen territorium kon worden vastgesteld. Het is niet onwaarschijnlijk dat de Middelste Bonte Specht toch ergens een geschikte plek heeft gevonden om te broeden of dat dit in de komende jaren zal gaan gebeuren. Het blijft echter een soort met een voorkeur voor vrij oude, relatief open loofbossen met een groot aandeel dood hout. Gezien de geschiedenis van het gebied zijn dergelijke stukken bos schaars.

Kleine Bonte Specht, N=11

Met 11 territoria lijkt de Kleine Bonte Specht het goed te doen in Sint Anthonis. Deze soort nestelt in dode loofbomen of dode delen van levende loofbomen en het is dan ook geen verrassing dat de meeste waarnemingen gedaan werden in de nabijheid van eiken, beuken en berken. Enkele territoriumstippen zijn verbonden aan de waarnemingen van baltsende paren, waarbij zowel het mannetje als het vrouwtje vocaal actief was. Andere stippen zijn verbonden aan roepende of roffelende individuen in de nabijheid

van bomen met geschikte oude of nieuwe hopen. Slechts enkele stippen zijn gebaseerd op een enkele waarneming van een roffelend of roepend individu. Deze waarnemingen leiden weliswaar tot een territorium, maar er is enige voorzichtigheid geboden bij de interpretatie gezien Kleine Bonte Spechten hebben namelijk een groot gebied waarin ze territoriaal actief zijn.

De ligging van de territoria uit 2020 komt sterk overeen met 2004 en 2014. De toename van zes naar drie naar 11 territoria is daarbij een mogelijke indicator voor het ouder worden van de loofboscomponent in Sint Anthonis. De aangeplante loofbomen bereiken langzamerhand de leeftijd dat ze dik genoeg zijn om nesten in uit te kappen en ook het aandeel afgestorven takken en dode bomen neemt toe, waardoor een soort als Kleine Bonte Specht aan terrein kan winnen. Het is niet voor niets dat de soort al jaren een toenemende trend kent in Nederland.

Zwarte Specht, N=5

Het weinig honkvaste gedrag tijdens het broedseizoen en het vele roepen op allerlei plekken, maakt het inventariseren van de Zwarte Specht erg lastig en wanneer er geen nesten gevonden worden bovendien weinig betrouwbaar. Ondanks dat niet overal gebruikte nesten werden vastgesteld konden bestaande hopenclusters goed in kaart gebracht worden. Zwarte Spechten hebben vaak meerdere hopenclusters in hun leefgebied waar ze om beurten gebruik van maken. Dit wordt bevestigd door de locaties van de territoria, want twee van de vijf stippen komen overeen met die van 2004 en drie van de vijf met die van 2014, en liggen naar alle waarschijnlijkheid in dezelfde clusters. Ondanks dat de Zwarte Specht sinds 2000 een lichte afname laat zien lijkt de soort in Sint Anthonis stabiel te zijn en zelfs met een territorium te zijn toegenomen. Het blijft echter de vraag of in elk territorium een paar aanwezig was en of er daadwerkelijk tot broeden is overgegaan.

Groene Specht, N=8

Net als de Zwarte Specht is de Groene Specht lastig te inventariseren door de vaak grote afstanden die worden afgelegd en het gegeven dat zowel de mannen als vrouwen de kenmerkende baltsroep ten gehore brengen. Dit is goed te zien wanneer de territoriumstippen van 2004, 2014 en 2020 vergeleken worden. Ondanks dat de stippen in veel gevallen dicht bij elkaar in de buurt liggen (waarschijnlijk dezelfde territoria), liggen er niet veel op exact dezelfde plek, terwijl Groene Spechten vaak oude nesten hergebruiken. Terwijl de Groene Specht inmiddels van de Rode Lijst af is gehaald leek de soort het met een afname van zeven naar vijf territoria tussen 2004 en 2014 niet goed te doen in Sint Anthonis. De gevolgde toename naar acht territoria in 2020 stemt echter weer positief en is tevens in lijn met de landelijke trend.

Torenvalk (KW), N=0

Sinds een enkel territorium op de Uillingse Bergen uit 2004 zijn er geen Torenvalk-territoria meer vastgesteld. Opvallend is dat dit territorium gebaseerd was op de aanwezigheid van een enkel vrouwtje of juveniel individu en er geen tweede individu is gezien dat jaar. Volgens de huidige clustercriteria zou dit niet resulteren in een territorium.

Boomvalk (KW), N=0

Na een succesvol broedgeval nabij het Peelven in 2014 was er goede hoop op Boomvalken. Enkel op 13 mei werd een overvliegend individu waargenomen, wat niet resulteerde in een territorium. Uit 2004 zijn er geen waarnemingen bekend. Sinds 1985 verdween deze karakteristieke soort uit de heide- en bosgebieden op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland, die tot dan toe als klassiek Boomvalk-biotop golden. Daarnaast vertoont de soort een gestage afname sinds die tijd, wat de afwezigheid in Sint Anthonis kan verklaren.

Klapekster, N=0

De Klapekster broedt al jaren niet meer in Nederland en de individuen die werden geregistreerd op 29 februari boven het open veld in het Sint Anthonisbos en op 3 maart in het zuiden van de Uillingse Bergen zijn dan ook overwinterraars geweest.

Wielewaal (KW), N=1

Op 13 mei was geruime tijd een druk zingend mannetje te horen in het moerassige broekbos van Visdel. De aanwezigheid van dit mannetje of een mogelijk broedpaar kon bij latere bezoeken helaas niet bevestigd worden. De afname van zes naar één territorium tussen 2004 en 2020 is moeilijk te verklaren, zeker gezien de soort op landelijk niveau in die periode stabiel is gebleven. De soort heeft een voorkeur voor broekbossen en ouder populierenbos, waardoor het verdrogen van dit deel van het gebied mogelijk ertoe geleid heeft dat het niet meer in de smaak valt bij de soort.

Raaf (GE), N=0

Zowel op 18 als 25 maart werd een zeer vocaal paar Raven waargenomen in het Sint Anthonisbos en op twee locaties in de Ullingse Bergen. Om tot een territorium te komen zijn echter waarnemingen nodig tijdens minimaal twee bezoeken. Echter, de twee waarnemingen behoorden tot dezelfde ronde. Waarschijnlijk hebben de waarnemingen betrekking op vogels die ergens in de buurt broeden of betreft het een paar dat zich nog definitief moet vestigen. De Raaf neemt in Nederland langzaam in aantal toe. Het is naar verwachting dan ook een kwestie van tijd voordat het eerste broedgeval in de uitgestrekte naaldbospercelen van Sint Anthonis zal plaatsvinden.

Zwarte Mees (GE), N=23

Tijdens elk bezoek werden verschillende zingende Zwarte Mezen gehoord in de naaldbospercelen. In totaal werden 47 waarnemingen geregistreerd, wat heeft geresulteerd in 23 territoria. Dit is slechts een fractie (6,4%) van de 358 territoria uit 2014. In het begin van de 21^e eeuw heeft de Zwarte Mees een sterke daling in aantallen ingezet. Een afname van 358 naar 23 territoria in zes jaar tijd is echter ongekend. Zeker gezien het landschap niet ingrijpend is veranderd. Naar alle waarschijnlijkheid is hier sprake van een waarnemerseffect waarbij in 2014 mogelijk een overtelling heeft plaatsgevonden. Desondanks is de omvang **van het verschil van zo'n grote orde dat dit slechts een matige verklaring geeft**. Een territoriumaantal uit 2004 was erg waardevol geweest in dit geval, maar destijds is deze (inmiddels) Rode Lijstsoort niet geïnventariseerd.

Matkop (GE), N=22

Net als de Zwarte Mees laat ook de Matkop al decennia lang een afname zien en staat daarmee als gevoelig vermeld op de Rode Lijst. Het verloop van 49 territoria in 2004 naar 22 in 2020 komt dan ook goed overeen met de landelijke trend.

Boomleeuwerik, N=30

Ondanks dat de Boomleeuwerik sinds 2004 landelijk is toegenomen bleef de stand in Sint Anthonis tussen 2004 en 2014 opvallend stabiel. In de afgelopen jaren heeft deze soort echter ook hier vlucht genomen en is met 30 territoria in aantal verdubbeld. Op de Ullingse Bergen en het Peelven zijn de dichtheden toegenomen en waarschijnlijk aardig verzadigd gezien dit jaar voor het eerst ook op kleine open kapvlaktes en stukken jonge aanplant midden in het bos volop gebalst werd.

Veldleeuwerik (GE), N=8

De zang van de Veldleeuwerik klonk nog mooi tijdens de ochtenden op de Ullingse Bergen en er konden acht territoria worden opgetekend. Desondanks is dat minder dan een derde van de populatie van 2004. De landelijke trend laat sinds 1975 een dramatische afname zien die de recente jaren wat af lijkt te vlakken. Ondanks dat deze afname in heidegebieden en vergraste terreinen minder hard gaat werd een duidelijke achteruitgang geconstateerd.

Bosrietzanger, N=11

Verscheidene Bosrietzangers werden opgetekend in de natte, verruigde gebieden langs de broekbossen van Visdel. Landelijk laat de soort de afgelopen decennia een lichte toename zien en ook het verruigen van de struwelen kan bijdragen aan de lokale toename. De Bosrietzanger komt echter pas laat aan in Nederland en doortrek vindt plaats tot in juni. Op 11 juni werden 12 zingende individuen geregistreerd, waarbij niet uitgesloten kan worden dat er enkele doortrekkers bij zaten.

Spotvogel, N=1

Deze soort, die als gevoelig is opgenomen in de Rode Lijst, heeft zich met één territorium gevestigd in Sint Anthonis. Spotvogels broeden met name in laan- en erfbeplanting en grote, dichtere bossen worden gemeden. Dit wordt weerspiegelt in de locatie van het vastgestelde territorium, dat in de nabijheid van struwelen en houtwallen in Visdel ligt. De soort neemt landelijk licht toe sinds de eeuwwisseling, dus de vestiging is niet onverwachts.

Sprinkhaanzanger, N=2

Tijdens het bezoek van 22 april werden twee zingende Sprinkhaanzangers geregistreerd die zongen vanuit een met riet verruigd hooiland in Visdel. Dit was exact dezelfde locatie als het territorium dat in 2004 werd vastgesteld. Sprinkhaanzangers staan erom bekend lokaal sterk in aantallen te fluctueren als reactie op de droogte. Het verloop van 2004 tot heden is dus niet ongebruikelijk.

Grasmus, N=13

Het verloop van de Grasmus van vier territoria in 2004, naar 17 in 2014 en terug naar 13 in 2020 volgt de landelijke trend nauwkeurig. Nadat de struweelrijke gebieden in Visdel verder zijn gekoloniseerd is de Grasmus het bosgebied en de heide ingetrokken waar ze braamstruwelen en ondergroei bezetten in grenszones

Vuurgoudhaan, N=6

Met zes territoria ten opzichte van vier in 2004 is de Vuurgoudhaan in aantal toegenomen. Dit is niet verwonderlijk gezien het voorkeursbiotoop bestaat uit middeloude tot oude sparrenbossen en gemengd bos, welke goed vertegenwoordigd zijn in het Sint Anthonisbos. Daarnaast neemt de landelijke broedpopulatie sinds 2010 gestaag toe.

Boomkruiper, N=130

Ondanks dat ze zich goed laten horen zijn Boomkruipers moeilijk nauwkeurig te karteren. De crux zit daarbij in het drukke, vocale karakter van de soort en de hoge dichtheden waarin ze voor kunnen komen. Zowel mannetjes als vrouwtjes kunnen druk blijven roepen/alarmeren terwijl ze van de ene boom naar de andere vliegen, waardoor het lijkt alsof er meerdere individuen aanwezig zijn en overtelling niet ongebruikelijk is. Invloed van waarnemerseffecten op het totale aantal territoria zijn daarbij onontkoombaar. Deze omnipresente soort laat op landelijk niveau een stijgende trend zien en een toename van 70 naar 130 territoria in 16 jaar is groot maar past binnen de verwachtingen. De uitschieter van 293 territoria in 2014 lijkt daarentegen extreem hoog en is naar alle waarschijnlijkheid te wijten aan een verschil in de gebruikte inventarisatiemethodiek, zoals ook bij andere soorten is geconstateerd.

Grote Lijster (KW), N=14

De Grote Lijster staat als kwetsbaar op de meest recente Rode Lijst en is een typische broedvogel van droge dennenbossen grenzend aan open terrein. De vogels pendelen heen en weer naar grasrijke gebieden om voedsel te verzamelen en in Sint Anthonis werden ze meermaals foeragerend op grasvelden in het bos en op de heide van de Ullingse Bergen aangetroffen. Het verloop van tien naar 12 naar 14 territoria is contrasterend met de landelijke afname die al decennia aanhoudt.

Grauwe Vliegenvanger (GE), N=16

De Grauwe Vliegenvanger staat als gevoelig op de Rode Lijst en vertoont als jaren een afname. Ze prefereren opgaand, gevarieerd loof- en gemengd bos, wat terug te vinden is tussen de naaldhoutpercelen in het Sint Anthonisbos. De soort is lastig te inventariseren vanwege hun onopvallende, ijle roep en zang, zeker wanneer er hoge dichtheden aan andere zangvogels aanwezig zijn. Ondertellingen komen daardoor met regelmaat voor, wat een mogelijke verklaring biedt voor de dip in 2014.

Gekraagde Roodstaart, N=106

Sint Anthonis biedt de Gekraagde Roodstaart een ideaal onderkomen met grote stukken open bos en een riant aanbod aan oude dennen zonder- of met slechts beperkte ondergroei. De dichtheden zijn het grootst in de meer open dennenbossen rondom de Ullingse Bergen, maar ook op de kapvlaktes en langs de vele paden zijn ze goed vertegenwoordigd. In Nederland laat de soort sinds 2005 een toename zien, welke de afgelopen jaren ook in Sint Anthonis lijkt plaats te hebben gevonden.

Paapje, N=0

Op 13 mei werden twee mannelijke Paapjes aangetroffen in het zuiden van de Ullingse Bergen. Dit zullen doortrekkers geweest zijn want tijdens vervolfbezoeken werden ze niet meer waargenomen.

Roodborsttapuit, N=37

Nadat de Roodborsttapuit-stand in Sint Anthonis was gehalveerd tussen 2004 en 2014 werd geconcludeerd dat het gebied onaantrekkelijk was geworden voor deze soort ondanks de sterke landelijke toename. De 37 territoria die in 2020 konden worden opgetekend laten zien dat het gebied wel degelijk aantrekkelijk is voor Roodborsttapuiten en dat naast de hoge dichtheden op de Ullingse Bergen ook de struwelen en akkerranden van Visdel in trek zijn.

Tapuit, N=0

Tapuiten waren alom aanwezig op de Ullingse Bergen gedurende de trekperiode en zowel op 20 april als 13 mei werden hier meer dan tien doortrekkende individuen aangetroffen.

Heggenmus, N=13

De Heggenmus heeft een extreem verloop vertoont over de afgelopen 16 jaar en ging van 19 territoria in 2004, naar 143 territoria in 2014 en terug naar 13 in 2020. Ondanks dat de soort niet gekarteerd hoefde te worden werd deze toch meegenomen tijdens de inventarisatie om te proberen een verklaring te vinden voor de verzevenvoudiging in aantallen. Geheel tegen verwachting konden er dit jaar slechts 13 territoria opgetekend worden, wat neerkomt op een afname van 129 territoria in zes jaar tijd. In totaal werden slechts 28 Heggenmussen waargenomen. Ondanks dat de Heggenmus al decennia een lichte afname vertoont kan deze geen verklaring verschaffen voor deze extreme verschillen, wat doet denken dat ook hier sprake is geweest van een waarnemerseffect of een onzuiverheid in de inventarisatie van 2004. De afname van 19 naar 13 territoria van 2004 tot 2020 is daarentegen conform het landelijke beeld.

Graspieper (GE), N=10

De landelijke Graspieper-stand lijkt ondanks enige pieken en dalen redelijk stabiel te zijn geweest de afgelopen 20 jaar. Op de Ullingse Bergen werden tien territoria in kaart gebracht. De territoria rondom het Peelven en op de oostelijke vertakking van de Ullingse Bergen uit 2004 lijken daarmee verdwenen te zijn. De dip van slechts één enkel territorium in 2014 is lastig te verklaren gezien in dat jaar slechts één baltsend individu werd waargenomen en dit er in 2020 weer 16 waren. Tijdens de trekperiode waren er veel doortrekkers aanwezig die vaak groepsgewijs over de heidevelden vlogen.

Appelvink, N=48

De Appelvink zit sinds 2005 in de lift en landelijk nemen de aantallen toe. De dichtheid in 2004 was met vijf territoria redelijk laag, maar niet ongebruikelijk voor Noord-Brabant. De landelijke toename heeft waarschijnlijk geleid tot een lokale influx van Appelvinken in de geprefereerde loof- en gemengde bossen van Sint Anthonis, wat als verklaring diende voor de 97 territoria uit 2014. De toename was erg groot, maar de Appelvink staat erom bekend jaarlijks sterk in aantallen te kunnen fluctueren. Dat de aantallen fors zijn toegenomen sinds 2004 staat buiten kijf met 48 vastgestelde territoria uit 2020. Daarmee lijkt de piek uit 2014 onderdeel te zijn van het fluctuerende karakter van de soortantallen. Al is het niet uit te sluiten dat ook hier overtuigingen hebben plaatsgevonden.

Kneu (GE), N=22

Naast de Ullingse Bergen en rondom het Peelven werden twee territoria van de Kneu opgetekend in de buurt van Natuurkampeerterein De Vlagberg en ook één in een bosschage aan de rand van een open grasvlakte nabij Visdel. Op de plekken met hoge dichtheden vlogen vaak meerdere paren rond en werd een korte tijd gepost om uitsluitend over de exacte aantallen te geven. Ondanks dat de soort als gevoelig op de Rode Lijst staat vertoont de landelijke stand een lichte toename. Een ruime verdubbeling van 2004 (acht) naar 2014 (23) leek optimistisch, maar deze wordt onderschreven door de 22 territoria uit 2020.

Kruisbek, N=6

In tegenstelling tot 2004 en 2014 was de Kruisbek in 2020 met zes territoria aanwezig in de dennenbossen van Sint Anthonis. De aantallen in een gebied worden met name bepaald door het oppervlakte grove den en andersoortige grote naaldbomen. Desondanks was de soort in andere jaren afwezig, wat niet ongebruikelijk is bij deze sterk in aantallen fluctuerende soort.

Putter, N=18

De afgelopen decennia is de Putter flink in opmars, met maar liefst een verzesvoudiging van de stand tussen 1990 en 2015. Niet verwonderlijk deed de Putter haar intrede in Sint Anthonis in deze periode en ook in 2020 waren ze goed vertegenwoordigd. Ondanks dat de aantallen licht zijn afgenomen sinds 2014.

Geelgors, N=8

De Geelgors is een karakteristieke soort van de overgangen tussen bos en open landschap, waar ze hun optrek zoeken in kleinschalig boerenland met bomenrijen, houtwallen, akkers en weilanden. Niet verwonderlijk dat ze in Sint Anthonis terug te vinden zijn in Visdel. Landelijk piekte de broedpopulatie in 2015 en sindsdien nemen de aantallen weer af. Een verloop dat goed terug te zien is in de aantallen van 2004 (vier), 2014 (15) en 2020 (acht). Opvallend is hierbij dat de soort in 2020 enkel rondom Visdel werd aangetroffen en in 2014 ook op de Ullingse Bergen en aan de randen van het Sint Anthonisbos, waar ze dit jaar niet één keer werden waargenomen.

5. Evaluatie

5.1. Sint Anthonisbos

Het bos van Sint Anthonis veroudert. Dat is te merken aan de verdere toename van soorten die oude naald-, loof- en gemengde bossen als broedbiotoop prefereren. Als gekeken wordt naar de spechten dan blijken alle soorten toe te nemen, terwijl de dichtheden al relatief hoger lagen dan vergelijkbare bossen elders in het Land (van Manen, 2004). Kleine Bonte Specht gaat van zes naar 11 territoria in de periode 2004-2020, Grote Bonte Specht van 75 naar 141, Groene Specht van zeven naar acht en Zwarte Specht van vier naar vijf en de eerste Middelste Bonte Spechten laten zich ook al zien. Het is een kwestie van tijd voordat deze soort zich ook in Sint Anthonis zal vestigen. Boomkruiper en Boomklever doen het ook erg goed en deze laatste soort heeft het gebied de afgelopen 16 jaar gekoloniseerd met een toename van negen territoria naar 81, geheel in navolging van de expansie van de soort vanuit het oosten. Opvallend genoeg heeft de Holenduif in aantal moeten inleveren en ging de soort van 12 territoria in 2004, naar 15 in 2014 en terug naar tien in 2020, terwijl de soort grote holtes in voornamelijk oude, dode bomen gebruikt om in te nestelen. Deze achteruitgang valt echter in het niets vergeleken met die van de Zomertortel. Tussen 2004 en 2014 nam die soort in tegenstelling tot de landelijke trend nog toe van 17 naar 19 territoria, maar in de afgelopen zes jaar lijkt deze zomergast compleet te zijn verdwenen uit Sint Anthonis. In termen van beheer zal het niet gemakkelijk zijn om de soort weer terug te krijgen in het gebied, maar het aanleggen van voedselakkers heeft op andere plekken positieve effecten gehad. Voor de andere bovengenoemde soorten lijkt in Sint Anthonis al een gunstig beheerbeleid gevoerd te worden. Door de lage frequentie waarin het bos gedund wordt neemt de component staand en liggend dood hout toe, waar veel soorten dankbaar gebruik van maken.

Roofvogels lijken een stabiele situatie bereikt te hebben met slechts minimale veranderingen over de afgelopen 16 jaar. Weliswaar leveren zowel Havik als Sperwer één territorium in ten opzichte van 2004 en Buizerd zelfs twee, maar de aantallen van 2020 zijn toch weer hoger dan de dip in 2014. Voorzichtigheid is geboden bij het interpreteren van de territoria van roofvogels omdat niet voor alle territoria een nest is gevonden en de stippen in enkele gevallen gebaseerd zijn op waarnemingenclusters van hoge territoriale en vocale activiteit. In 2020 kon geen territorium van de Wespindief vastgesteld worden, terwijl de soort in beide voorgaande karteringen met twee territoria vertegenwoordigd was. Mogelijk is de soort wel aanwezig in het gebied, maar is deze gemist door het soms onopvallende voorkomen of het redelijk vroege moment waarop het laatste bezoek is gebracht.

Vogelsoorten met een voorkeur voor open structuren, die veelal territoria bezetten langs paden, bosranden, kapvlaktes en andersoortige open plekken in het bos doen het erg goed. Ondanks dat de Boompieper na een toename van 88 naar 169 territoria tussen 2004 en 2014 weer wat aan terrein moest inleveren, is de soort alsnog met 116 territoria aanwezig. De Gekraagde Roodstaart laat daarbij echter een flinke toename zien van 80 (2004), via 76 (2014), naar 106 territoria in 2020. Het ruime aanbod aan oude, grote naaldbomen zal daar zeker aan bijdragen, maar ook een structuurrijk bos met veel open ruimtes, weinig tot geen ondergroei en randzones biedt deze soort een ideaal broedbiotoop. Het belang van kapvlaktes wordt benadrukt door de baltsende Nachtzwaluwen en Boomleeuweriken die inmiddels niet meer uitsluitend op de heide van de Ullingse Bergen voorkomen, maar ook op deze open plekken in het Sint Anthonisbos. In termen van beheer is het voor deze soorten van belang dat de open plekken blijven bestaan en niet direct dichtgroeien. Het creëren van nieuwe kapvlaktes zal voor deze soorten resulteren in meer broedgelegenheden. Voorzichtigheid en gematigdheid blijft echter geboden omdat andere soorten juist baat hebben bij het laten staan van oude stukken bos met een grote component dood hout.

5.2. Ullingse Bergen

De vogels van de open graslanden en heidegebieden vertonen een wisselende respons op de ontwikkeling van het landschap. Hoewel het in 2014 nog slecht leek te gaan met de Roodborsttapuit, met slechts negen territoria ten opzichte van 19 in 2004, lijkt met 35 territoria het tij gekeerd te zijn en neemt de soort ook op de Ullingse Bergen toe zoals in de rest van Nederland. De Nachtzwaluw en Boomleeuwerik volgen dit beeld met toenames van respectievelijk vijf naar 19 territoria en 15 naar 30. Aan de andere kant van de lijn vertonen soorten uit hetzelfde heidebiotoop een duidelijke afname. De Wulp gaat van één naar nul territoria, al werd er wel een baltsend individu boven de Ullingse Bergen waargenomen. De Veldleeuwerik lijkt daarentegen wel snel te verdwijnen met een afname van 31 territoria in 2004, naar 21 in 2014 en slechts acht in 2020. De Graspieper, die in Sint Anthonis hetzelfde biotoop betreft, vertoont ook een afname van 14 (2004), via één (2014) naar tien territoria in 2020. Beide soorten laten op landelijk niveau een lichte daling zien, maar mogelijk draagt de vergrassing van de heide bij aan de

achteruitgang. De toename van de Kwartel, die een voorkeur heeft voor uitgestrekte graslanden, van één naar drie territoria is daar ook een mogelijk indicator voor. Ondanks dat grote delen van de Ullingse Bergen periodiek begraaasd worden door zowel Kempische heideschape als Schotse Hooglanders lijkt het buntgras hier als gevolg van vermesting de strijd te winnen en groeien open plekken langzaam dicht.

5.3. Visdel

De Visdel draagt bij aan het diverse landschap van Sint Anthonis door het natte en landelijke karakter. De combinatie van natte graslanden, rietkragen, (braam-)struwelen en verwilderde bosranden lijkt in trek bij soorten die typerend zijn voor het kleinschalig cultuurlandschap. De Bosrietzanger neemt toe van twee territoria in 2004, via zes in 2014 naar 11 in 2014. De Roodborsttapuit neemt in het hele gebied toe, maar houdt zich nu ook rondom Visdel toe waar ze tot op heden geen territoria hadden. In andere jaren was de Kleine Karekiet hier ook goed vertegenwoordigd, maar van de zes territoria uit 2004 en 2014 zijn er nog maar twee over. Het verdrogen van de sloten kan daar een verklaring voor zijn, maar ook het verder verwilderen van de slootranden ten koste van het riet kan daaraan bijgedragen hebben. Sprinkhaanzangers staan erop bekend sterk in aantal te kunnen fluctueren als respons op het vernatten/verdrogen van een gebied en reageren mogelijk goed op deze ontwikkeling. Na in 2014 niet als broedvogel aanwezig te zijn geweest bezette deze soort dit jaar twee territoria. Spotvogels werden eerdere jaren enkel tijdens de doortrekperiode waargenomen, maar in 2020 lijkt deze spectaculaire zanger zich dan toch in Sint Anthonis gevestigd te hebben. Weliswaar met slechts één enkel territorium. De Geelgors (5,15,8) en Grasmus (4,17,13) vertonen een piek in 2014 en weer een lichte afname naar 2020. Opvallend is daarbij dat deze soorten in 2020 veelal uitsluitend voorkomen in Visdel en in 2014 ook op de Ullingse Bergen en bosranden verspreid door het hele Sint Anthonisbos. Beheertechnisch is het lastig om werkzaamheden uit te voeren die gunstig uitpakken voor alle soorten in Visdel.

In lijn met de landelijke toename van de Grauwe Gans werden in 2020 opnieuw meer territoria vastgesteld in Sint Anthonis (0,1,5). Weliswaar blijft de soort gebonden aan water en is daarom enkel terug te vinden in de natte delen van het gebied, nabij Visdel en het Peelven. Door het opdrogen van het ven werden de aanwezige broedparen later in het seizoen niet meer aangetroffen. De Wilde Eend leek in tegenstelling tot de landelijke afname juist stand te houden in Sint Anthonis (3,x,4), maar ook deze soort verdween gaandeweg het seizoen uit meerdere territoria. In termen van beheer zou het voor deze soorten goed zijn om verdere verdroging te voorkomen, al zal dit lastig worden gezien de extreme droogte van de afgelopen jaren.

5.4. Conclusie

Uit de kartering van 2020 is gebleken dat de vogelstand in Sint Anthonis zich over het algemeen ontwikkeld naar de landelijke patronen. Door de lage dunningsfrequentie en het ouder worden van het bos nemen veel bossoorten in aantal toe of blijven stabiel, met uitzondering van de Zomertortel die uit het Sint Anthonisbos is verdwenen. De aanwezige kapvlaktes trekken soorten aan waarvan de dichtheden in de open vlaktes van de Ullingse Bergen lijken te verzadigen. De randzones die ontstaan worden opgevuld door soorten die enig reliëf in de aaneengesloten stukken productiebos prefereren. Ondanks een extensieve begrazing lijkt de heide op de Ullingse Bergen en rondom het Peelven langzaam te vergrassen, mogelijk als gevolg van stikstofdepositie, wat resulteert in de afname van enkele soorten, maar eveneens mogelijkheden biedt voor anderen.

De Gekraagde Roodstaart doet het goed in open dennenbossen met beperkte ondergroei.

6. Literatuur

- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., van Kleunen A., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2020. Broedvogels van Nederland in 2018. Sovon-rapport 2020/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Groen F.M. & den Bergh L.M.J. 2014. Broedvogels van het Sint Anthonisbos en het object Natuurlinten. G&G-rapport 2014-26. Van der Goes en Groot, Kwintsheul/Aikmaar.
- Hustings M.F.H., Kwak R.G.M., Opdam P.F.M. & Reijnen M.J.S.M. 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen, Nederlandse vereniging tot bescherming van vogels, Zeist.
- van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Manen W. 2004. Broedvogels van het Sint Anthonisbos in 2004. Sovon-rapport 2004/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Roodbergen M., Teunissen W.A., Kampichler C. & van Turnhout C. 2014. Punttellingen versus territoriumkarteringen. Sovon-rapport 2014/09. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sierdsema, H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. Sovon-rapport 1995/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sovon. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgeverij, Utrecht/Antwerpen.
- Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

